II. GÉZA OROSZ-GÖRÖG HÁBORÚI.

(1148—1156.)

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Géza mindjárt kész volt a segélyadásra. Nagyobb sereget küldött Msztiszláv alatt Oroszországba, mint az előtt bármikor. Maga azonban nem ment el, bár Manuelt sem támadta meg, jóllehet nagyban készült rá. A magyar püspökök, mikor tanácsukat kikérte, «ámbár az ország» — mint e kor szigorú erkölcsbírája, a bajor Gerhoh reichersbergi prépost megjegyzi — «barbar, és oly fejedelmek alatt van, kik még csak névleg is alig tartoznak a kereszténységhez», «mint tanult emberek» tüzetes vizsgálat alá vették a háború okát, s a mikor azt találták, hogy a magyarok (vagyis talán szövetségeseik a szerbek) kezdték meg a dolgot, szegték meg a békességet, nyiltan megmondák a királynak, hogy nincs igaza; ha az igazságtalan háborút folytatja, nem fog győzni, Isten nem fogja segíteni; hisz Ezechiel próféta által mondá (XVII. 15.): «A ki felbontotta a szövetséget, vajjon megmenekszik-e?» És szavuk oly benyomást tett Gézára, «bár — Gerhoh nem épen találó szavaival élve — «kegyetlen, barbár» ember volt, hogy felhagyott minden háborús szándékkal Manuel ellen.[1])

[1]) Gerhoh a munkát, melyben ezt a «justum et honestum anno plus quam præterito» történt eseményt említi, III. Jenő pápának (meghalt 1153 jul. 8.) ajánlotta, ki azt Sutriban 17. Kalendis Julii (jun. 15.) kelt levelében (Migne 193., 567. l.) fogadta el, mely levél — tekintve a körülményeket — 1153-ra teendő. Az eseménynek tehát legkorábban 1151-ben kellett történni s már Katona (III. 634.) a második szerb háború utáni időre, melyet egyébiránt tévesen 1152-re tesz, értette; s hogy csakugyan

Míg a magyar sereg útban volt Volhyniába, Kiev körül már megindúlt a harcz. György a palóczokkal átkelt a Dnieperen és igyekezett Volodimerkoval egyesülni. Izjaszláv és a kieviek utána mentek, s Kievtől délnyugatra, a Rut folyó mellett a hadak összecsaptak. Izjaszláv, ki előljárt, maga is megsebesült. Kopjája eltörött; vágást kapott kezére, szúrást czombjába. Lováról leesett, de serege győzött és György ismét visszafutott a Dnieperen. Msztiszlav azonban a magyarokkal pórul járt. A rendes úton akart Kievbe menni, felkerülve Lucknak Volhyniába, nem tudva, hogy Volodimerko értesült útjáról, és utána iramodott. Megállapodott tehát egy Szapoginya nevű helynél, a hová nagybátyja, Belos bán veje, Volodimer, bort küldött a seregnek, de azt is üzentette, hogy halicsi Volodimerko utánok jő. Msztiszlav és a magyarok jól hozzáláttak az iváshoz, s mikor már ittasak voltak, mondá meg Msztiszlov, hogy jő Volodimerko. «Csak jőjjön! támadjon! majd megverekszünk!» mondák hetyken a magyarok s azután részeg fővel álomra dűltek. Éjféltájban rohantak az őrök: «jő Volodimerko!» Msztiszláv, ki elég józan maradt, az övéivel lóra pattant, költögette a holtrészeg magyarokat, de hiában. Mikor szürkületkor a halicsiak megrohanták a tábort: úgyszólván ellentállás nélkül mészároltak, semmisítették meg a magyar hadat. Msztiszláv azonban kiséretével Luckba menekült. (1151 jul. derekán.) [1])

Volodimerko e győzelme nagyon bántotta mind Izjaszlávot, mind a magyarokat. Elhatározták, hogy ezt nem hagyják magukon száradni, hanem bosszút fognak állani. Előbb azonban Izjaszláv otthon rendezte dolgát. Györgyöt kényszeríté, hogy a nagyfejedelemségről lemondjon és Susdalba visszatérjen. Azután Msztiszlav fiát Magyarországba küldé, hogy hívja és vezesse II. Gézát Volodimerko ellen. Lehet mondani, hogy Magyarország összes hadereje síkra szállt, és jött azon az úton mint 1150-ben, a Szán balpart-

megtörténhetett, és ekkor történt meg, azt indirecte az orosz évkönyvek is bizonyítják, melyek többször czéloznak Gézának háborújára, készületére ez időben a görög császár ellen, de magáról a háborúról azután semmit sem hallunk többé.

[1]) A magyarok e vereségét az orosz évkönyveken kívül, melyek azt Szt.-Borics és Glyeb napja (jul. 24.) körül történt eseményekkel helyezik egy időbe, említi röviden a «Képes Kronika» is C. 72. (Flor. i. h. II. 220.)

ján. Izjaszláv is összegyűjté a déloroszországiakat majd mind, a karakalpakokkal, és Ladomérból a Szánhoz tartott. Egy napi járó földre Jaroszláv alatt átkelt a folyó balpartjára s Jaroszláv mellett találkozott a magyarokkal. Izjaszláv csatarendbe állítá hadát, s maga a magyar táborba indúlt. Géza kiséretével eléje lovagolt, megölelte, megcsókolta; azután együtt a királyi sátorba mentek, és hadi tanácsot tartottak. Más nap reggel megütötték a magyar táborban a dobot. A sereg hadi rendbe állott és megindúlt. A magyaroknak hetvenhárom csapatjuk volt; kétségkívül a 72 megyei zászlóalj és a királyi dandár. Az oroszok, kikkel Géza megegyezett, hogy közelében maradnak, s a hol ő megáll, ők is megállnak, követték. Leghátul a podgyász, hátas és igás lovak jöttek. Igy lépték át a halicsi határt, és valamivel Przemysl alatt a Szán partján megállapodtak. Szemközt, a jobbparton, Volodimerko állott seregével.

Minthogy vasárnap volt: Géza király semmibe sem akart fogni. Volodimerko azonban az élésszerző magyar portyázókat megtámadta és fogdosta. Másnap kiállott a magyar-orosz sereg és megkezdé réven, gázlón az átkelést a Szánon. Jobbról-balról a magyarok, középen az oroszok, karakalpakok vetélkedve rohantak a folyóba, a túlpartra, hol Volodimerko hiában próbált ellentállni. Seregét eltaposták, lekaszabolták, s a ki el nem esett vagy fogolylyá nem lőn: mindenfelé menekült. Volodimerko másod magával a magyar és karakalpak lovasok tömegén keresztül Przemyslbe szaladt, melyben semmi őrség sem volt; mind kivonúlt a csatatérre. Ha nyomban követik a magyarok, ellentállás nélkül beveszik a várost: de Volodimerko szerencséjére az üldözők a Szán partján fekvő fejedelmi *udvarra* vetették magukat, kirabolták, gazdag zsákmányt ejtettek: de az alatt a menekülő halicsiak közül is sokan a városba jutottak s a kapukat bezárták. A győzelmes magyar- orosz sereg most, a Viagra mentében, a város előtt tábort ütött. Ekkor látta Volodimerko, hogy csatában, harczczal nem boldogul többé, és még az éjjel kiküldött az — új esztergomi? Martyrius? — érsekhez, a magyar vezérekhez, és hazudozva esdekelt: «Súlyosan meg vagyok sebesülve, könyörögjetek értem a királynál! Bocsásson meg, hogy megharagítottam és ellensége voltam! Hisz Isten is megbocsát a bűnösnek, ki bűnét megbánja! Ne ad-

jon Izjaszláv kezébe! Nagyon el vagyok gyengülve! Ha Isten magához szólít, vegye oltalmába fiamat. Említsétek neki, hogy világtalan atyját támogattam, érette a lengyelekkel harczoltam. Jusson az most eszébe, és bocsásson meg nekem!» Izjaszlávnak is üzent: «Testvér! hibáztam! Szánom bánom bűnömet! Bocsáss meg, és szólj a királylyal, hadd legyek veled és vele békességben! «Izjaszlávnak, ki már jól ismerte, hiában beszélt; de a magyarokra szavai, ajándékai, arany, ezüst, drága edények, ruhák, melyeket nem kimélt, az érseknek s a vezéreknek küldött: ismét megtették hatásukat. Könyörögtek érte a királynál, és Géza, mikor másnap Izjaszlávval találkozott, elmondá a Volodimerko üzenetét. «Sulyosan meg van sebesülve! tevé hozzá, talán meg is hal. Mit mondasz rá, atyám!» «Ha meghal! felelt Izjaszláv, az csak az Isten büntetése. Emlékezzél rá, mikép viselte magát mindig velünk szemben. Most Isten kezünkbe adta. Ki ne szalaszszuk, fogjuk el és vegyük el országát!»

Izjaszlávot fia Msztiszlav is támogatta és felsorolta Volodimerko bűneit: de a jószívű Gézát emberei, az érsek már megdolgozták. «Nagyon kér! nagyon bánja bűnét! — mondá — nem tehetem, hogy megsemmisítsem, ha hittel barátságot fogad, és vissza adja mind azt — öt várost Halicstól északra — mit a ladoméri fejedelemségből elfoglalt. «De a keresztre kell megesküdnie, «mely Krisztus urunk keresztfájából készült, és Isten kedvező jó voltából Szent-István tulajdonává lett». — «Ha azután ezt az esküjét is megszegi, akkor atyám, itt a fejem, hogy ha még él» — mert a ki erre hamisan esküdött, volt a magyarok hite, meghal — «Halicsban megtámadom!»

Izjaszláv még vonakodott, de elvégre is engednie kellett a magyaroknak. Magyar-orosz követek Volodimerkohoz indúltak a békefeltételekkel, és a kereszttel. Izjaszláv fia, Msztiszláv, azonban meg nem állhatta, hogy Gézának s atyjának ne mondja: «Jól van tehát! hozzátok illett, hogy ily keresztény módon bántok vele: bíztok a keresztben, és megbocsátjátok Volodimerko bűneit. De én itt szintén e keresztre mondom, hogy a mint megesküszik, úgy meg is szegi esküjét. De akkor, király! emlékezzél meg, hogy mit igértél és eljőjj majd megint Halicsországba!» «Eddig — felelt Géza, — akkor jöttem, mikor atyád hívott, ha azonban Volodimerko

megszegi esküjét, nem engem kell majd hívni, hanem én fogom hívni atyádat!» Przemyslbe érve, a magyar követek elmondák Volodimerkonak Géza üzenetét: «Te hozzánk küldöttél, mert Isten bűneidért országoddal kezünkbe adott. Mi azonban megbocsátunk neked, de esküdjél meg e keresztre», — és megmondák ennek rettentő csodás hatását, «hogy a mit az orosz földből elvettél, visszaadod, és mindenkor Izjaszláv barátja leszesz». Volodimerko habozás nélkül megesküdött, és Izjaszláv, Géza seregökkel hazamentek.[1])

Magyarországon nagy szükség volt a seregre. Manuel világra szóló terveiben Oroszországról sem feledkezett meg. Szövetségben volt Volodimerkoval, kinek testvére egyik nagybátyjának neje volt, s a míg Géza Volodimerkót támadta, ő «még úgy szólván le se rázva a szerb hadjárat porát», Magyarországra, a szerbek szövetségesére, vetette magát. Mielőtt támadott, *egészen* mint a *lovagok* szokták, levelet írt, melyben sérelmeit elmondá és megüzente, hogy seregével jön. Vele volt Borics is, II. Géza régi vetélytársa, ki a görög császári házból bírt nőt, és mint prætendens Görögországban tartózkodott. A görög sereg útja a régi római hadi út volt, mely Nistől északra a Dunáig, Branicsevoig — a magyar Boroncsig, a mai Kosztoláczig ment — azután nyugatra fordúlva, a Duna mentében Belgrádra tartott; Belgrádnál, Zimonynál átment a Száván, a Szerémségbe s ott a fővonal a Fruska Gorától délre, nyugatra, Szent-Demeterre, a régi Syrmiumra, mai Mitro-

[1]) E hadjáratot pár szóval említi a «Képes Kronika» is (C. 72. i. h.) s itt megszakadt, és Müglen kronikája (Kovachich, Sammlung kleiner ungedruckter Stücke 76. l.), mely itt kezd önállóvá lenni. Az orosz évkönyvek e hadjáratot 6660, vagyis Kr. születése utáni 1152-ik évre teszik, de elbeszélésükből is kitünik, hogy kevéssel utóbb — nem egy félév múlva — történt az 1151-iki események után. Úgy látszik a compilatorok rossz évszám alá sorolták ezt a külön epizódot, melyet Vaszilyevszki is (i. h. 290, illetve 635. l.) 1151-re tesz. Ez év mellett szólnak a görög irók is, kik Manuel magyar hadjáratát, mely e halicsi hadjárattal egy időre esett, úgy adják elő, mint a mily gyorsan követte a második 1150/51-iki szerb háborút, s ugyanezt bizonyítja a Con. M. Zwetlens (tg. SS. IX. 538.), mikor Manuel hadjáratát *1152*-re teszi, mert mindíg egy évvel előbbre jár, a lajthai csatát 1146 helyett 1147-re, a II. keresztes hadjáratot 1147 helyett 1148-ra említi.

viczra ment, s onnét fordúlt északnyugatra, Vinkovczére, Eszékre, s a Dráván túl tovább északra, Magyarország belsejébe.

Mikor Manuel Belgrádra ért, még nem voltak ott a hajók, melyeket Byzanczban felszereltek. A sereg tehát, hogy időt ne veszítsen, csónakon, lélekvesztőn, a lovakat kötőféken usztatva, kelt át a Száván a Szerémségbe. Zimony, a szerémi vár, melyet 29 éve II. István a belgrádi vár köveiből épített fel, elég erős volt és ellentállott. Minthogy az őrség az első rohamot visszaverte, Manuel Vatatzes Tivadar sógorát a vár előtt hagyva, a sereg nagyjával tovább ment.

Egy kis magyar csapat összeverődött, szembe szállt. Egy rendkívül nagy és bátor magyar vitéz, a többi közűl kiválva a császárra rohant; de Manuel fejbe vágta, leterítette, s a magyar sereg látva, hogy gyönge, felhagyott az ellenállással, meghódolt, s a görög sereg most már akadálytalanúl lepte el, rabolta, pusztította a Szerémségét a Szávától a Dunáig; bizonyos királyi udvart is — mit különösen megjegyeztek — feldúlt, és a lakosságnak aprajját, nagyját, férfit nőt, a kit csak megkaphatott, összefogdosta, hogy magával vigye a görög birodalomba, gyarmatosoknak. Azután a császár visszafordúlt Zimonyra. A védők még daczoltak, mert reménylék, hogy Géza király fölmentésükre jő. Mikor azonban az ostrom mind hevesebbé lőn, és reményük nem valósúlt: megadást ajánlottak, ha szabadon távozhatnak. De Manuel föltétlen megadást követelt, s a vitéz férfiak elvégre erre is kénytelenek voltak ráállani.

Hajadon fő, nyakukban kötél, jelentek meg — az akkori szokás szerint — a császár előtt, ki nem engedte meg, hogy valakit közülök katonái megöljenek: de a várat prédára bocsátá.

Manuel most vissza akart menni a Száván zsákmányával, foglyaival, melyeknek száma — ha a görögöknek hihetünk — meghaladta serege számát: mikor egyszerre híre támadt, hogy jön Géza király, jönnek a magyarok! Halicsban diadalmasan jártak, Volodimerko meghódolt! Manuel megállott. Podgyászát, a foglyokat, a sereg egy részével átküldi a Száván; maga azonban vitézei javával innen, a Szerémségben maradt, sőt mikor meghallotta, hogy még csak Belos jő, eléje sietett, hogy megütközzék vele.

De Belos kitért előle, s a Duna mentében, Boroncs felé vonult, hogy oldalvást fenyegesse és visszavonulását elvágja, mire Manuel kénytelen volt a magyar földet odahagyni, a Duna jobb partján Boroncsra sietni, és e fontos helynél ütni tábort, hogy megoltalmazza. Innét átküldé Boricsot Temesbe, ki köröskörűl a nagy, népes, gazdag falvakat pusztította. Három magyar zászlóalj megtámadta, de ő győzött és gazdag zsákmánynyal tért vissza táborába. Akkor azonban már Géza is a harctérre érkezett, és nyomban Borics ellen indúlt, hogy vele megütközzék. Borics menekült, Géza nyomában volt, és sokat levágott a görögök közűl: de a csapat nagyja szerencsésen átjutott a Dunán, melyet az éjjeli futásban Manuel táborából eléje küldött fáklyákkal megvilágítottak. A két sereg közt megint a Duna volt. Magyar és görög farkasszemet nézett egymással, mialatt Manuel dunamelléki városait erősítgette, s megint támadásra gondolt, de azért készséggel elfogadta a békét, vagyis inkább fegyverszünetet, melyet — a görögök büszkeségére — Géza ajánlott; azután visszament Konstantinápolyba, s ott régi római módra diadalmenetet tartott, melynél a magyar és szerb foglyokat, szebben felöltöztetve, mint őket rangjuknál fogva megillette volna, egyes külön csapatokban vezették, hogy minél különb embereknek, minél számosabbaknak tartsa őket a byzanczi bámész sokaság. [1])

II. Géza még a byzanczi hadjárat alatt értesült, hogy Izjaszlávnak igaza volt. Volodimerko megszegte esküjét, az elfoglalta városokat vissza nem adta. «Ezért ugyan — üzentette Izjaszláv már Kievből — nem kell visszatérned Halics alá, magam sem teszem; de jelentem, hegy el ne feledd igéretedet!» Azonban később sem vált szükségessé, hogy Géza újra a Kárpátokon túl vigye fegyvereit. A tél folyamán, már 1152-ben — februárban — Izjaszláv még egyszer elküldött Volodimerkohoz. Követe Boriszovics Péter volt, ki a magyar követekkel Géza keresztjét Przemyslbe vitte, Volodimerko esküjénél jelen volt, és most, hitlevelét felmutatva, esküjének, igéretének beváltását még egyszer követelte. Volodimerkonak esze

[1]) Manuel e hadjáratáról Kinnamos III. 10., 11. (113. kk. ll.), Niketas, Manuel II. 7. (121. l.), és magyar részről Müglen sovány, német kivonata, i. h.

ágában sem volt, hogy igéretét teljesítse. «Kilestétek az alkalmas időt!» mondá; «rám jöttetek a magyar királylyal! de csak adjon Isten egészséget, majd megboszulom még magamat!» «Hát meg akarod szegni, fejedelem, esküdet, melyet a keresztre tettél?» Kérdé Péter. «Arra a kicsi keresztre?» veté közbe Volodimerko. «Kicsiny a kereszt! igaz!» válaszolt Péter, «de nagy az ereje, mind az égben mind a földön. Hallottad, mit mondott róla a király követe?» Az unalomig beszéltetek erről!» utasítá el durván Volodimerko!» Ülj lovadra, és menj vissza uradhoz!» A követ távozott, és Volodimerko — még az éjjel meghalt.

Volodimerko halálával Izjaszláv egyik legtevékenyebb, legveszedelmesebb ellenfelétől szabadult meg, s a harmadfél év alatt, melyet még élt, maga tudott elbánni ellenségeivel. Halála után (1154 nov. 13.) folytak a zavarok Oroszországban; de magyar sereg nem lépte többé át a Kárpátokat. A magyar politika most egész erejével délre fordúlt, Manuel ellen, ki annyi kárt tett vala az országnak. Manuel ellenségeskedéséből önként következett, hogy Magyarország siciliai Rogerhez, a baszileus ez állandó és veszélyes ellenségéhez, közeledett.[1]) 1154 elején februárban ugyan Roger meghalt, de azért a háború Manuel és utódja, I. Vilmos közt nem szünt meg, hanem újabb, erősebb lobbot vetett. Géza is eljöttnek látta az időt, hogy bosszút álljon Manuelen, rabló hadjáratáért. De Manuel hírt vőn a magyarok készületeiről, és mielőtt még a byzanczi birodalomba becsaphattak volna, a Dunánál termett.

Szemben vele Géza és a magyar sereg állott. Géza nem mehetett át a jobb partra; Manuel nem kelhetett át a balra. Hajói még nem érkeztek meg. Egy ideig egyik fél sem akart kezdeni. Végre Manuel kezdett átkelésre gondolni, rögtönzött hajókon, de ő is azonnal kész volt békét kötni, mikor a magyarok erre hajlandóknak mutatkoztak. A múlt háborúban elhurczolt rabok sorsa bántá leginkább a magyarokat. Most tehát megegyeztek, hogy Manuel tízezeret a foglyok közül megtartson, vagyis ennyiért váltságdíjat kell fizetni; a többit azonban ingyen visszaadja.[2])

[1]) Egy Adalbert nevű magyar követről olvasunk, ki Rogerhez küldetett Wenzel, Cod. Dipl. Arpad. I. 63.

[2]) Kinnamos, III. 12. (i. h. 119.) Vaszilyevszki (Tört. T. i. h. 223.)

A külháborút azonnal belvillongás követte. Géza király három öcscse közül Álmos ifjan elhalt. László és István, mikor 1151-ben valami 19—20 évesek lehettek, herczegi jövedelmeket nyertek, de egy külön országrész birtokáról vagy trónörökösödésről nem volt szó. Sőt II. Géza, kétségkívül, hogy fiának Istvánnak biztositsa a trónt, a gyermeket már akkor, mikor alig volt még 5—6 éves, mintegy uralkodó társának kivánta tekintetni.[1]) A herczegek közül az idősebb, László, a mennyire hét század homályán keresztül kivehetjük, bátyjához hasonlított. Királyi vérnek érezte magát; szerette a fényt, a hatalmat, de valami nagyobb ambiczió nem emésztette. Más ember volt öcscse, István, most 1154-ben, valami 21—22 éves, szép ifjú, kiben szépatyja Álmos nyugtalan természetével Kálmán király törhetetlen erélye és nagyravágyása egyesült, s ha nem is volt meg benne e nagy király lángelméje, tehetségei mégis olyanok voltak, hogy megtarták számára Belos bán hajlandóságát s oly befolyást szereztek neki a királyra, hogy az szinte megosztotta vele a kormányzatot, és csak névre nézve volt első az országban. Egyet azonban István nem tudott: megnyerni azokat, kik felett uralkodott, vagy uralkodni akart, s a párt mely körülötte csoportosúlt, nagyon elárulta a terveket vagy reményeket, melyeket a jövő iránt táplált. Géza gyanakodni kezdett; gyanúja első sorban öcscse barátait, meghitt embereit érte, kiket sújtani készült, mikor még öcscsét nem akarta, vagy nem bírta sújtani. A szilaj, felizgatott István azonban ezt nem tűrhette. A görög háború után fegyvert ragadott, de hamar legyőzték. Ő maga bocsánatot nyert és az országban maradt, alkalmasint Belos befolyása folytán: de hívei Görögországba menekültek.[2])

egy évvel előbbre jár, mert Manuel, alább érintendő 1154-iki pelagoniai tartozását 1153-ra teszi, Manuel egy levele után, mely 1153 nov. 22. Pelagoniában kelt. De Manuel nem csak egyszer fordúlt meg Pelagoniában; különben a szövegbeli chronologia tüzetes megokolása itt, túlmenni e czikk feladatán, s azért csak röviden Kap-Herr. i. h. 107. n. 4. hivatkozom, hol a főokok röviden megvannak.

[1]) «Rex Geicha dedit ducales expensos fratribus» mondja a kk. c. 71. a halicsi hadjárat előtt (Flor. i. h. II. 220.). 1152-ben olvasom: Regnante Geysa una cum filio suo Stephano duce W. I. 62. és VI. 101. l.

[2]) Géza és István herczeg viszonyát a köztük Barbarossa Frigyes előtt folyt versenygésből ismerjük. (Ragewin III. 12. Mg. SS. XX. 423. l.)

Hogy magyar «árulók» befogadásra találtak a «római» birodalomban, nem tette Gézát barátságosabbá Manuel iránt. Maga Manuel sem bízott a magyarokban, s egyszerre csak jött a hír, hogy a baszileusz — őszszel — sereget gyűjtött, Sofiánál áll, és készül a magyarok ellen. Géza követeket küldött, hogy nem akar háborút. Manuel meg is nyugodott, el is állott a magyar hadjárattól, de kész seregét még felhasználta, hogy a szerbek ellen fordúljon és a nagy zsupánt megijesztve kényszerítse, hogy szövetségét a magyarokkal, melyet még mindig fentartott, megszakítsa, s egyedül a baszileusztól függjön, s a «rómaiakkal» tartson barátságot. (1154.) Ez sem volt oly dolog, mi a magyaroknak tetszhetett volna; a gyúanyag tehát egyre gyűlt, és a háború kitört, mikor Géza görög részről vett felhivást, igéreteket, hogy csak támadjon Manuelre.

Volt Manuelnek egy unokatestvére, Komnenosz Andronikosz, atyja testvérének Izsák szebasztokratornak, és halicsi Volodimerko nővérének fia. Már maga Izsák is bajt okozott Mánuel atyjának, János császárnak. Legidősebb fia János pedig, mikor ugyancsak János császárra megharagudott, elhagyta hazáját, Ikoniumban mohamedánná lett, és Masud szultány leányát vette feleségül. A kisebbik fiú, Andronikosz, még veszedelmesebb ember volt. Nyolcz évvel idősebb, mint Manuel, szintoly szép, daliás és eszes ember volt, mint a császár; csakhogy a byzanczi romlottság, melynek egyes tünetei néha-néha Manuelben is felszínre kerültek, Andronikoszt mérgével teljesen áthatotta. A nagyravágyás mellett az élvezetek, a kéjek embere volt, s fényes tulajdonságai mind csak arra szolgáltak, hogy ezt a két vágyát, bármi úton, bármi módon kielégíthesse. Finomabb természete megvetette a barbarok egyik legfőbb gyönyörűségét, a nagy evést, nagy ivást; fogékony volt az az élvezet, az az értelmi gyönyör iránt, melyet a tudományok, az irodalom nyujtanak. Mindenek fölött azonban egy szenvedély uralkodott fölötte késő aggkoráig: a nemi gyönyörök szenvedélye;

Ebből világos, hogy István 1157 előtt még nem menekült Manuelhez, mert azt Géza követei felhozták volna ellene. Kinnamos kitételéből (III. 15. i. h. 132. l.) «Οἱ περὶ Στέφανον Οὐννῶν μὲν τῶν σὺν τῷ Στεφάνῳ» nem következtekzik *szükségképen*, hogy István is már ekkor, 1155-ben, a byzanczi seregben harczolt, hanem az jelentheti csak István híveit is.

s a míg Szent Pálért és műveiért lelkesedett, s az egyház kenetével és ragyogó nyelvén beszélt: a legbujább satyr szerepét tudta és szerette játszani, a legocsmányabb orgiákban. Valódi Don Juan volt, bálványa a nőknek, míg férfias tulajdonságai még Manuelnek is imponáltak, Manuelt is megnyerték. A császár szerette rokonát, ifjúkori, hozzá sokban hasonló, bajtársát: bár néha önkénytelenül is be kellett magának vallania, hogy ez ember gyűlöli, és — ha teheti — vesztére tör. Ily eset merült fel 1154 végén, mikor Andronikosz, ki Ázsiában a ciliciai örményekkel gondatlansága következtében szerencsétlenül harczolt, a helyett, hogy a császár kegyét elvesztette volna, a makedoniai Kastoriat és Boroncs és Nis kormányzatát nyerte. Ez állást, melyben a «római» birodalom őrének kellett volna lennie, arra használta fel, hogy Gézának írt, szövetségét kereste, neki Boroncsot és Nist igérte, ha Manuel ellenében a byzanczi trónra segíti. A magyarok hajlottak a tervre; elfogadták ajánlatát, melyet Andronikosz azzal vélt legjobban elpalástolhatni Manuel előtt, hogy maga tett jelentést összeköttetéséről a magyarokkal, melybe — mondá — csak cselből bocsátkozik, hogy némely főbb emberüket magához csalhassa, és tőrbe ejthesse. Manuel azonban már másfelől is értesült Andronikosz valódi terveiről, de azért hagyta tovább folyni mesterkedését, és csak akkor tette rá kezét, fogatta el (1155 elején), mikor nem csak e dolog iránt jött teljesen tisztába, hanem Andronikosz még a császár élete után is kezdett leskelődni. Géza király nem tudta még Andronikosz sorsát, mikor tavaszra készen volt, és seregével, melyet cseh, szász zsoldosok, Borics boszniai bán csapatai is gyarapítottak, pusztítva a byzanczi birodalomra tört. Tárt kar helyett azonban Boroncsban ellentállásra talált. Ostromolnia kellett a várat, mi alatt Manuel eléje sietett; de a hirtelen támadás folytán nem tudott mindjárt nagyobb sereget összehozni, nem mert Gézával megütközni, hanem Boroncstól nem messze délre, a mai Szmilajnacznál, a Morava és Mlava közt, elsánczolta magát, és onnan csipkedte a magyar sereget. Hadában voltak a magyarok is, kik István herczeg miatt Görögországba menekültek, de nem volt már Borics, Gézának ez állandó ellensége, ki nem valami rég a görög birodalomba tört kúnok ellen csatát vesztett és elesett. Géza, miután egy ideig sikeretlenül vívta Boroncsot, felhagyott a

vállalattal és ostromszereit fölégetvén, mert a hirtelen megáradt Dunán vissza nem mehetett, gazdag zsákmánynyal nyugatra, Belgrád felé indult haza. Manuel lassan követte, s a serege javát Tzintzilukész Vazul vezérlete alatt kiküldötte, hogy a hazatérő bosnyák hadat, Borics bánt, támadja meg. Tzintzilukész azonban merészebb akart lenni uránál. A magyar seregre vetette magát. Eleve némi sikert aratott. Az utócsapatot megverte. De azután Géza — mondják — lesbe csalta és véres csatában úgy megverte, hogy «alig maradt hírmondó seregéből», s a menekült magyarok, István herczeg hívei is — kik a byzanczíak szerint először fordítottak hátat — majdnem egy szálig elvesztek. A csapás még Manuelt is megrendíté. Csak azon igyekezett, hogy legalább Belgrádot megtartsa, melynek lakói a magyarokhoz hajlottak. Kantakuzenosz Jánosnak ez sikerült is, ki egyúttal Tzintzilukész halottjait is eltemette, és a szétszórt sereg romjait összeszedte, és ezzel a császár, miután a magyarok is győzelmük után hazamentek, visszavonúlt, és Berrhoeben, a Balkán aljában — a mai Eski Zagrán — tölté a telet. A jövő évben (1156.) kora tavaszszal már megint a Dunánál volt mindkét sereg. Manuel nagy hadi készületeket tett. Készen volt a hajóhad, hogy a Dunán át, az ellenséges országba vigye: de azért mégis elfogadott oly békét, melyet «a körülmények tanácsoltak!» A magyarok visszaadták a hadi zsákmányt, a foglyokat, fegyvereket, lovakat s az elhullottakat magyar lovakkal pótolák; mind a mellett Manuel, bár Olaszországban is el volt foglalva, szívesen megszegte volna a békét. Követei, kiket valamikor tavaszszal küldött, julius havában megjelentek Nürnbergben, Frigyes német császár előtt, ki szerette volna Magyarországra is kiterjeszteni hatalmát, és fölkérték, hogy kössön velük szövetséget, és indítsanak szeptemberben közösen hadat Magyarország ellen; de a németek az felelték, hogy akkorra készen nem lehetnek. Így tehát a hadjárat abba maradt, s Manuel felhagyott a szándékkal, hogy továbbra is folytassa a harczot a magyarokkal, sőt időjártával barátságukat kereste Frigyes császár ellen, ki minél hatalmasabbá lőn, annál kevésbbé volt hajlandó a byzanczi «római» császárság kedvéért saját igényeiről, saját hatalmáról lemondani. Csak Géza halála után (1161 máj. 31.) próbálta meg ismét Manuel, István herczeg segítségével, Magyar-

országra is kiterjeszteni hatalmát, de minden belvillongás daczára *tíz* évi harcz után sem tudott mást elnyerni, mint Spalatot, Dalmáczia déli részeivel. Manuel halála után (1180 szept. 24.) ezt is visszafoglalták a magyarok, és II. Géza fia, III. Béla, unokái, Imre és II. András királyaink újra érvényesíteni kezdték a magyar befolyást Halicsra, Ladomérre és Szerbiára.[1])

PAULER GYULA.

[1]) Kinnamos III. 14. 17—19. (i. h. 121., 126. kk. ll.) Ugyanő V. 10. (i. h. 232. l.) az 1165-iki hadjárat előtt említi, hogy Andronikosz kilencz évig volt fogva. Niketas a két utolsó hadjáratot összefoglalja, Manuel III. 1. (i. h. 133. kk. ll.). Müglen i. h. Otto Gesta i. h. Andronikosz jelleméről, a görög irók nyomán Gibbon ch. 46.; a Komnenok genealogiájában nem találom Andronikosz anyját; de ha tekintetbe vesszük, hogy az ú. n. Nestor szerint 1104-ben Volodar leánya, Volodimerko nővére, Elek császár fiához ment nőül, és Andronikosz mindig Halicstól remélt, élete több phasisában, segélyt, alig kételkedhetünk, hogy Volodar leánya Izsák szebasztokrator nejévé lett. Scherer Nestor fordításában Leonak nevezi a byzanczi császár fiát, de Elek császárnak ily nevű fia nem volt, s e név a Lavrenszkaja és Ipatyevszkaja orosz szövegében nem is fordúl elő.